

OOSTHEM, DE HERVORMDE KERK (gewijd aan St. Johannes)

Bouwgeschiedenis

Het staat vast dat Oosthem in de tweede helft van de dertiende eeuw al een kerk rijk was. Deze was gewijd aan Johannes de Doper. Van de oude Johanneskerk is slechts weinig bekend. Tekeningen van Jacobus Stellingwerf uit 1722 en van Pieter Idserdts Portier uit 1750 tonen ons de oude dorpskerk van Oosthem met zadeldaktoeren. In een beschrijving uit 1857, gedaan ten behoeve van het "Friesch Genootschap", deelde de dorpsonderwijzer slechts dit mede over het exterieur: "De kerk bestaat uit een lang doch smal gebouw, voorzien van eenen stompen toren, staande op een hoog kerkhof ...".

In 1860 werden de oude kerk en toren geheel afgebroken en vervangen door de tegenwoordige. Het ontwerp voor het nieuwe kerkgebouw met toren was van de hand van de Sneker architect, tevens directeur van de gasfabriek, Albert Breunissen Troost. De kerk valt op door haar royale opzet en afmetingen, hetgeen men in een klein dorp als Oosthem niet direct zou verwachten. De kerkelijke gemeente omvat echter, sedert 1608, ook de nabij gelegen dorpen Abbega en Fols gare met ook elk een eigen kerkgebouw. In Oosthem staat de pastorie en de kerk van Oosthem is altijd de hoofdkerk van de drie-dorpen-gemeente geweest. De grootte van de dorpskerk van Oosthem moet ook in verband worden gebracht met het kerkelijk leven in Friesland in de vorige eeuw. Vele kerkgangers van elders trokken 's zondags op naar o.a. Oosthem om zich te scharen onder het gehoor van de bekende Reveil-predikanten die er stonden. De toeloop was soms zo groot dat de kerk nauwelijks genoeg plaats bood. De huidige kerk is dan ook groter dan haar voorgangster.

Exterieur

Het exterieur van de kerk vertoont een eenvoudige baksteenarchitectuur met rondboogvensters, waarin ijzeren harnassen. De vensters worden gescheiden door lisenen. Aan de oostzijde bevindt zich de consistoriekamer. Deze heeft een vorm die doet denken aan een smaller driezijdig gesloten koor, geleed door rondboognissen tussen lisenen met hoofdgestellen. De twee gepleisterde torengeleringen zijn met rondboognissen versierd en worden bekroond met een ingesnoerde naaldspits. De toren is nagenoeg geheel binnen de eveneens gepleisterde westgevel opgenomen. Het kerkdak is gedekt met z.g. Oegstgeester pannen en de toren met leien.

Interieur

De zeer ruime en door de twaalf grote ramen ook zeer lichte kerkzaal heeft een aanzien dat zich laat omschrijven met woorden als sober, stemmig en statig. Het gepleisterde en gewitte interieur heeft een van een kooflijst opgaand tongewelf en is met eenvoudig stucwerk versierd. Opvallend is de toegepaste symmetrie, zowel in interieur als exterieur.

De vier zeventiende eeuwse grafzerken, die voor het hek in de vloer zijn uitgespaard, zijn uit de afgebroken kerk afkomstig. Het orgel heeft ook nog dienst gedaan in de voormalige kerk. Van de lijst van predikanten, die thans verdeeld is over twee borden, opgehangen aan de oostwand, is het oudste bord ook nog uit het interieur van de oude kerk afkomstig. Voor het overige dateert vrijwel de gehele inrichting uit de bouwtijd. Alleen de koperen petroleumampen (sedert 1959 geëlectriceerd) zijn in 1900 aangekocht en de kuip van de preekstoel is in het begin van deze eeuw vervaardigd.

Orgel

De orgelgeschiedenis van Oosthem gaat terug tot 1776 toen van de kerkvoogden van Tzum een orgel werd aangekocht dat in de kerk aldaar in 1690 was gebouwd door de schoolmeester-organist Claas Douwes, samen met de orgelbouwers Harmen en Jan Camp(s). Dit orgel heeft in Oosthem dienst gedaan tot 1838. In dat jaar werd een geheel nieuw orgel gebouwd door de Leeuwarder orgelbouwer Willem van Gruisen.

Het werd op zondag 30 september 1838 op feestelijke wijze in gebruik genomen. Bij de afbraak van de kerk in 1860 werd het orgel gedemonteerd en in de nieuwe kerk weer opgebouwd door de Leeuwarder orgelbouwer Hardorff. Daarbij werd één register, een Sesquialter 2 sterk, vervangen door een Cornet 3 sterk. In 1958 onderging het orgel een grondige restauratie, die werd uitgevoerd door Flentrop Orgelbouw uit Zaandam. De Cornet 3 sterk moest toen weer plaats maken voor een Sesquialter 2 sterk. De huidige dispositie, tevens de oorspronkelijke, is:

Manuaal: Bourdon 16', Prestant 8', Holpijp 8', Octaaf 4', Roerfluit 4', Quint 3', Octaaf 2', 2 sterk, Trompet 8' (disc/bas);

Positief: Fluitdoes 8' (disc/bas), Viola di Gamba 8', Prestant 4', Fluit 4', Woudfluit 2', Dulciaan 8'. Tremulant.

Afsluiting positief, afsluiting manuaal, klavierkoppel, ventiel. Pedaal aangehangen (C-c')
Klavieren (C-f''').

De orgelkas is na de opbouw in de nieuwe kerk voorzien van lofwerk in neobarokke stijl.

Restauratie

Het totale restauratieplan voor de kerk wordt in fasen gerealiseerd. Uitgevoerd zijn de restauratie van het kerkdak (voorjaar - zomer 1981), het interieur (november 1981 – maart 1983) en de zuidmuur (nazomer 1983). Resterende fasen zijn nog de noordmuur en de toren. De restauratie van het interieur is met veel gevoel voor het oorspronkelijke karakter van het gebouw en met veel oog voor het detail uitgevoerd. De kerk is daarom als een gaaf voorbeeld van negentiende-eeuwse bouwkunst alleszins het aanschouwen waard.

T.E. van Popta
1984